

ТАНҚИД ВА ТАҚРИЗ

«Комсомоли Тоҷикистон»,
28 март 1973

ЧИЛОИ СЕЗДАҲ АСР

Самарқандро гаҳвораи тамаддуни тоҷик меғӯянд, ки ин бесабаб нест. Дар оғӯши ин шаҳри бостонӣ садҳо шоирону нависандагон, олимону санъаткорон, меъморону ҳунармандон ба дунё омада, нашъунамо кардаанд ва дар ривочу равнақи илму маданияти як қатор халқҳо ҳиссаи намоёне гузоштаанд. Боз ҳамчун Чомиву Навоӣ даҳҳо суханварони донишмандро номбар кардан мумкин аст, ки дар мадрасаҳои Самарқанд таҳсили илм карда, камол ёфтаанд. Умуман, таърихи халқи тоҷикро бе Самарқанд тасаввур кардан маҳол аст.

Самарқанд яке аз шаҳрҳои қадимтарини ҷаҳон буда, чанде пеш 2500-солагии он чашн гирифта шуд. Адабиётшиносони тоҷик Т. Зеҳнӣ ва С. Саъдиев ба ин муносибат ташаббуси наҷибе нишон дода, маҷмӯаеро мураттаб намуданд, ки онро нашриёти «Ирфон» зери унвони «СУХАНВАРОНИ САЙҚАЛИ РӯИ ЗАМИН» аз чоп баровард.

Дар маҷмӯа, ки онро як навъ тазкира номидан мумкин аст, дар бораи тақрибан дусад нафар шоиру нависандаи асрҳои VII ва ибтидои асри XX маълумоти мухтасар дода шуда, намунаҳо аз осорашон зикр ёфтаанд.

Китоб бо сарсухани Т. Зеҳнӣ - «Як назар ба суханварони гузаштаи Самарқанд [Сайри татавбури таърихӣ]» сар мешавад, ки дар он оид ба вазъияти муҳими адабии Самарқанд дар асрҳои гуногун ахбори иҷмолие дода шудааст.

Фароҳам овардану интиҳоб намудани материалҳои чунин як маҷмӯа дар замоне, ки таърихи беш аз ҳазорсолаи адабиёти тоҷик дуруст омӯхта нашудааст, меҳнату машаққати зиёдеро тақозо мекард. Бинобар ин, ҳммат ва азму кӯшиши тартибдиҳандагони китоб, бешубҳа, сазовори таҳсину табрик мебошад.

Маҷмӯаи мазкур барои хонандагон ҳамчун як китоби шавқоваре хизмат карда метавонад, зеро дар он роҷеъ ба тарҷумаи ҳоли суҳанварон ва осори онон маълумотҳои мӯъҷази мароқангез гирд оварда шудааст. Дар китоб аз эҷодиёти ҳар як шоири гузаштаи самарқандӣ аз як байт сар карда, то панҷоҳ-шаст байт ва гоҳе аз он ҳам зиёда ба тариқи намуна оварда шудааст.

«Суҳанварони сайқали рӯи замин» барои донишҷӯёну муаллимон, умуман муҳаққиқони таърихи адабиёти тоинқилобии тоҷик низ ба сифати як маъҳаз хизмат карда метавонад.

Дар китоби мазкур дар қатори фазилатҳои зиёд баъзе нуқсонҳо низ ба назар мерасанд, ки ҳусни маҷмӯаро то андозае коштаанд.

Масъалаи интиҳоби материалҳои китоб, дар воқеъ, хеле мураккаб мебошад, зеро мансубияти шахсони дар дигар ҷойҳо таваллудёфта, вале дар шаҳри дигаре касби камолот кардари муайян намудан нозук аст. Дар ҳамин масъала Т. Зеҳнӣ ва С. Саъдиев, ба гумони мо, ба иштибоҳ роҳ додаанд, чунки дар хитоби онҳо устод Рӯдакӣ, Ҳаким Ҷалолии Тирмизӣ, Муайиди Насафӣ, Шарафиддин Ҳусоми Насафӣ, Размуддин Муҳаммади Нишопурӣ, Шамсиддини Табасӣ ва монанди инҳо, ки Самарқанд зодгоҳи онҳо намебошад, ҷой дода шудаанд, Ҳамин тарика, ба Самарқанд мансуб доништан ва дар китоб зикр гардидани Мавлоно Бадахшӣ, Сайидои Насафӣ, Самандархоҷаи Насафӣ [дар асл: Хоҷа Самандари Тирмизӣ] низ бечо менамояд.

Маълум аст, ки дар гузашта мувофиқи тақозои шароити сохти иҷтимоии феодалӣ баъзе шоирон ба дарбор наздикӣ меҷустанд ва

ба мадҳу санои амирону ҳокимон ночор миён мебастанд. Аммо ин ҳолат аз тарафи умум ҳолати писандида ҳисоб намеёфт. Дар маҷмӯа оид ба ин масъала воқеаи диққатҷалбкунандае мавҷуд мебошад, ки мувофиқи он падари Малехо ӯро дар машқи шеър монеъ мешавад, вале охирон танҳо ба шарте рухсати шеърнависӣ медиҳад, ки ҳаргиз дар мадҳи касе чизе нанависад. Ин навъ танаффур ба адабиёти дарборӣ ҳодисаи ҷузъӣ набуда, балки хусусияти оммавӣ дошт ва шоири маддоҳи дарборӣ дар байни халқ рӯсиёҳ буд. Аз ин рӯ, дар тазкираи «Суханварони сайқали рӯи замин», ки он китоби оммавист, бо дарборҳои ҳукмрони давраҳои гуногуни гузашта бамавриду бемаврид алоқаманд нишон додани шоирон қиммати тарбиявии китобро нақоста наметавонад. Дар маҷмӯа ин қабил ибораву ифодаҳо: «бояд гуфт, ки ҳар дуи ин шоир як мамдӯҳ - Ҳусомиддин Ҳасан Улуғбеку Маликшоҳро... ситоиш мекарданд», «ин мард аз мулозимон ва махсусони подшоҳони Ғурия буда...», «Атиқӣ аз шогирдони шоири маъруфи дарбори Отсизи Хоразмшоҳӣ - Рашиди Ватвот будааст», «шоири маъруфи аҳди теуриён - Бисоти Самарқандӣ тарбияёфтаи ӯ мебошад», «Ҳошимӣ аз мулозимони Мирзо Абдуллатиф - писари Улуғбек буда, дар айни замон аз сипоҳони ин подшоҳ низ будааст», «аксар вақт бо амиру бегҳои замонаш ҳамсӯҳбат будааст» ва ғайраҳо ҳоҷат набуд.

Агар маҷмӯаи мазкур, ки дар таълифу танзими он мураттибон Т. Зеҳнӣ ва С. Саъдиев, муҳаррири масъул С. Давронов меҳнати зиёде сарф намудаанд, дар нашрҳои минбаъда таҳриру такмили шоиста бинад, ҳусни он бештар ва арзишаш афзунтар хоҳад шуд.

Р. МУСУЛМОНҚУЛОВ.